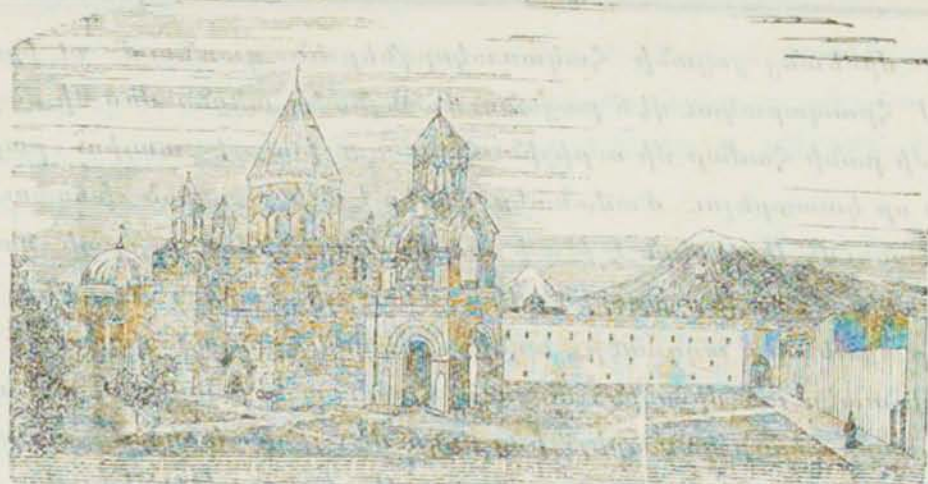

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻՒՐ. — ՇՐՋԱՆ ԺԹ. 1886 ՏԱՐԻ ԺԹ. ՕԳՈՍՏՈՍ 31

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՏԱՄՏՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՓՈՓՈԽԱՄՏՈՒԹԻՒՆ:

Ա. ԿՈՂԷ. 16. 13.

Արթուրն կայէք, հաւատի մէջ հաւատաւ կայէք, ժիր եղէք, բայէք:

Այս՝ մեր դարու մարդոց ամենատարածական պակասութիւնն է մի տեսակ թուլութիւնն ու մոտամտանց մէջ անհաստատութիւնն, որով կեանքի այս ու այն հանգամանաց մէջ այնպէս ենք փոխում, որ մարդիկ մեր վերայ ունեցած իրանց վստահութիւնը գրեթէ կորցնում են, կամ թէ մեզ վերայ էլ չեն կարողանում տպահով լինել ու յոյս ունենալ, որ մենք մեր խօսքի տէրք կմնանք ու չենք փոխուիլ: Ազգեր միմեանց հետ դաշինք են դնում, վաղր, հանգամանքների փոխուելովը, ամեն բան փոխումէ ու դրած դաշինքն ոչինչի տեղ անց կենում: Մօտիկ բարեկամներ էրգում են, որ իրար հետ սրտով կապուած են և միմեանց հաւատարիմ բարեկամներ կրմնան, բայց մի ժամանակ վրան անց կենալուց յի-

տոյ, միմեանց յայտնի հակառակորդներ են դառնում ու իրար
 դէմ հրապարակաւ վէճ բացանում: Այնտեղ տեսնումես մի մարդ
 որ մի բանի համար մի ուրիշին հաստատ խօսք է տալիս. բայց,
 երբ որ կատարելու ժամանակը գալիս է, իւր արած խոստումը
 մոռանումէ և ուսերն է թափ տալի, դորանով իւր սրտի ցաւը
 յայտնելով, որ իւր խօսքին տէրը մնալ չէ կարող: Այստեղ մի
 տար սրտի տէր ազգասէր, ազնիւ զգացմունքներով վառուած ու
 յափշտակուած միջոցին, մտքում հաստատ կերպով դնումէ՝ այս
 ինչ բարի գործը կատարել, ինչ ուզումէ, լինի. խօսումէ ու գոր-
 ծում տաք և անվեհեր սրտով. ոչ մի զոհողութիւնից յետ չէ
 քաշվում, կռւումէ դժուարութիւնների հետ: Բայց ո՞վ կարող էր
 հաւատալ, որ նա կարճ ժամանակուայ մէջ՝ բոլորովին կը փոխուի
 ու էլ էն մարդը չի լինիլ ամենեւին. կարելի է, որ դեռ իւր առա-
 ջուան հակառակորդների դրօշակի տակն անգամ կը մանկ: —
 Այստեղ մեր աչքի առաջ կանգնած է առն անդ ունեցող մի ըն-
 տանեսց հայր, որ իւր նեղ հանգամանքներում եղած միջոցին,
 հաստատ կանոն ու կարգ է իւր համար դնում, որ առանց ժա-
 մանակ կորցնելու և առանց մի բանի էլ մտիկ տալու, իւր կեն-
 ցադաւարութեան մէջ ճշտութիւններ և չափաւորութիւններ
 մտցնի: Ամենայն աւելորդ ծախք՝ թո՛ղ թէ շռայլութիւն՝ հա-
 գաստների, կերակրների, տան կահ՝ կարասիքների և զուարճո-
 թիւնների համար, առանց որոց էլ կարելի է ապրել, բոլորովին
 կտրի իւր տանից: Մի քանի ամիս այդ իւր պատուական առաջա-
 դրութեան մէջ հաստատ է մնում, ամենեւին դուրս չգալով իւր
 դրած չափ ու սահմանից, բայց, մի ժամանակից յետոյ, տես-
 նումես, որ էլի էն ջուրն է ու էլ էն ջաղացը. առաջուան անհա-
 շիւ ու անկարգ ծախքերն էլի լինումեն, որով ինքն ու իւր ընտա-
 նիքն անշուշտ ապրատութեան մէջ պէտքէ ընկնեն, ինչպէս որ
 ընկնում էլ են: Այստեղ տեսնումես մի քրիստոնէայ մարդ՝ կամ
 կին, որ ոգևորւած է արդարայի և աստուածահաճոյ զգաց-
 մունքներով: Ախտումէ, սր աւելի լուս, աւելի սուտքինի կեանք
 ունենալ սկսի՝ իւր սրտումն ուխտ գնելուց յետոյ. ուզումէ իւր
 կրքերը սանձի ու խեղդի իւր մէջ, յայտնի սխալանքները, ծա-
 ծուկ մեղքերն իրանից բոլորովին հեռացնի: Մտքումը դրածը՝
 դրած է. բայց որչափ ժամանակ հաստատ պիտի մնայ իւր մտ-
 քումը դրածի մէջը: — Ախ, մի կարճ ժամանակից յետոյ, իւր ա-

մենալաւ մխոքն, որ ունէր և որ ամենեւին չի պիտի փոխէր, տեսնումես որ էլ չկայ, մոռացաւ ու այդպիսի անզօր ու անհաստատ մարդն արդարացնումէ իւր փոփոխականութիւնն անհիմն խօսքերով ու պատճառներով:

Մարդոց այսպիսի անհաստատ մտածմանց տէր լինելը նոյնչափ մեծ չարիք է յառաջացնում, որչափ որ յայտնի մոլութիւնն. ինչու որ այդպիսի փոփոխականութեան փորձերն, որ առնումենք, կորցնել ենք տալի մեզ ամենայն հաւատ անաբխութեան ու մարդիկ բերանից դուրս եկած լինին կարծիքի ենք գնում, թէ արդեօք ողորդ են ասում, թէ լսկ խօսքեր են, և բարեմիտ մարդոց անգամ վերջապէս հարկադրումեն զգոյշ լինելու, որ այդպիսի խօսքերն՝ ոչ թէ սրտով, այլ խելքով լսեն և ընդունեն. — Սորանիցն է յառաջ գալիս մինչև անգամ ամբողջ ազգաց մէջ կատարած տանելը միմեանց հաւատարմութեան ու հաւատ ընծայելու վերայ, սորանիցն է յառաջ գալի մեր մէջ այն միտքը թէ՛ բարեկամութիւնը հաստատ ու անողտանջ բան չէ, և այսօրուան լաւ բարեկամութիւնից՝ վաղը խայտոտակութիւն դուրս կը գայ ու ծաղր կանեն մեզ մեր ունեցած բարեկամութեան համար. սորանիցն է յառաջ գալիս, որ խորամանկութիւնն միշտ աւելի մեծ տեղ ու նշանակութիւն ունի, քան թէ պարզասիրտ ու անկեղծ հաւատարմութիւնն, և խելք ու հնարք բանացնելով՝ հանգամանքներից օգուտ քաղելն աւելի արժէք ունի, քան թէ մարդու հաստատ մնալն իւր ներքին համոզմանց վերայ: Սորանիցն է յառաջ գալիս այն խօսքն թէ՛ նենգամիտ ու խորամանկ մարդն ամենից աւելի լաւ գիտէ իւր բաղդն շինել, ինչու որ ամենայն հանգամանաց յարմար իլ գիտէ և ամեն մի հարկաւոր գիտածում համաձայնուել ու խոնարհուել: Սորա համար ասումեն երբեմն թէ՛ այն մարդն, որ իւր բարի մտքերին հաւատարիմ է մնում ու իւր համոզմունքը չէ զոհում ոչ օրուան կուռքին և ոչ նոր սովորութեան, որ շատ աւելի շուտ է փոխւում, քան թէ օրուան յատուա՛ր, իւր մտքովը տարուած, յափշտակուած, մարդկային խահմութեան չափ ու սահմանից դուրս եկած՝ անխելք մի մարդ է:

Ինչքան էլ որ աշխարհիս մարդոց բանն այսպէս եկած լինի, բայց և այնպէս սրտով ու մտքով սաստիկ փշտցած մարդն անգամ

շնոտ զգումէ փոփոխամբա մարդու գորովելի յատկութիւնից։ Ինչու որ՝ ո՞վ կարող էր մի մարդու մոլութեանը հասնել, որ մեր ամեն օրուան կեանքի մէջը շատ անգամ բռնակա՛ն վնաս է բերում, ու մեզ՝ մեր արեւնակից բարեկամաց մէջ ստիպում է կասկածանքով ու վախով վարուել, միշտ զգոյշ մնալով, կարծես թէ մասնիչ հեքի մէջն ապրում լինէինք։ Մինչեւ անգամ ամենին յայտնի չարագործը մի ուրիշ մարդոյ մէջ յարգումէ գոնէ նորա հաստատումաւ թիւնք։

Եթէ որ մենք փոփոխական մարդոց յայտնի կերպով չենք էլ առում, բայց և այնպէս Բը Դոստոյեւսկի + Կոստանց ու ամենեւին չենք պատում։ Մենք նորանց համար այս խօսքերն ենք առում. անհասարակ բնաւորութեան Բը Դոստոյեւսկի, մի խելքի վերայ չեն մնում. այսօր այսպէս կը խօսեն, վազը՝ բոլորովին ուրիշ բան կատեն. գորանց ազօթարանի կողմը ծունր գնել չէ կարելի։ Այդ պիտի մարդկանցից շատերն աւելի զգոյշ են մնում, քան թէ թշնամիներից։ Ինչու որ գիտեն թէ՝ գորանցից ինչ կարող է իրանց գալ ու ինչից պէտք է չ'ախտնան. բայց այդպիսի փոփոխամիտ մարդկանցից մի առանձին երկիւղ չունին մանաւանդ այն միջոցումն, երբ որ գեռ մեզ հետ բարեկամ են։ Այս, նոքա բայեկամ՝ միայն Կոստոյեւսկի խել բարեկամ չէն. պատուաւ որ ու քրիստոնեայ մարդոց անունն ունին, բայց ոչ մէկն էն, ոչ միւսը. ինչու որ ո՞վ կարող է հաստատ յոյս ունենալ այն մարդու առաքինութեան, քրիստոնէութեան անկեղծութեան ու պատուաւորութեան վերայ, որ խր ունեցած առաջադրութիւններովն ու մշտքերով՝ մի եղեգնիւման՝ քամուցը գէս ու գէն ծռւում՝ ու ճրկւում, ու ինքն անգամ խր վերայ այն յոյսը չունի՝ առաքինութեան, անխարգախութեան ու քրիստոնէական զգացմանց կազմունէ, որ ուրիշ մարդիկ խր վերայ պէտք է ունենային։

Եթէ որ մենք իրաւունք ունենք ամենեւին չյարգելու անհաստատ քնաւորութեան տէր մարդոցն, ի՞նչ կարծիք պէտք է ունենայինք ուրեմն հէնց մեր վերայ՝ և ի՞նչ զգացմունք գէպի մեր անձն, երբ որ մեր խղճմտանքը մեզ տաւ մէ թէ՝ մենք էլ այն մարդոց կարգումն ենք, որոնք որ հանգստանքից յառաջ գալու շահի հաւիցն են, քան թէ՝ իրանց բռնած ուղղութեամբը՝ պարտականութիւն կատարելու պատուիրանին են հնազանդում։ — Ամեն մի խարդախ գործ կատարելուց յետոյ՝ մենք ինքնիրո ղէպի մեր

անձն արհամարհանք զգալով, ինքներս մեզ պատժում ենք մեր փախոխամտութեան համար՝ ու ինքներս մեր անձը չենք յարգում։ Բայց պակաս չէ պատժում մեզ մեր այն մտայուղութիւնն էլ թէ՛ տրիշներն մեզ վերայ լաւ կարծիք ու համարում էլ չեն ունենալ, մեզ անարգ մարդ կճանաչեն ու կհամարեն, թէ՛ արտաքին կերպով մեզ հետ քաղաքավարութեամբ էլ վարուեն ու թէ՛ մեզ ցոյց չաան, որ շատ քիչ են հաւատում մեր խօսքին։

Այդպիսի դրութիւնն ամեն մի մարդու համար, ով ուզում է լինի, վերջապէս անտանելի է։ Որովհետեւ քաղաքակիցների խրվերայ ունեցած հաւատարմութիւնը կորցնելն ու նորանց առջևը մի անարգ մարդ ճանաչուելն, որով անարժան է տեսնվում իրանց նման քաղաքացու անուն կրել, ծանր բան է։ մանաւանդ այն ժամանակն, երբ որ յանցանքը մերն է, որ նորա մեզ իրանց միջիցը դուրս քցուած մի անպիտան անգամ են համարում։ Մինչեւ անգամ առաջուանից պէտք է խելքներս լաւ կտրի թէ՛ երբ որ մենք անբաղդութեան մէջ ընկնելու լինենք, մէկը չի գրտնախլ, որ մենք կարծէլնք թէ՛ նորա մէջը սրտանց կտրեկցութիւն կը գտնենք զէպի մեզ։

Այն մարդն, որ հաստատ խելքի տէր չէ ու իւր դատողութիւնների և գործերի մէջ միշտ առաջ նորոգիտ մէ միայն արտաքին մի զրգումից, իրատեւր չունի իսկական բնական և պատուաւոր մարդու առնել կրելու։ Այլ որ միշտ՝ թէ խաղաղ և թէ անխաղաղ հանգամանաց մէջ՝ աշխարհի Փրկչի մարութ և անպրդտոր բարեացակամութեամբն գործել չէ ուզում, ով որ մի շահու համար, որ հանգամանքներն իւր առաջն են բերում, կամ իւր սրտի ուզածն անելու համար, կամ վախենալուն համար, որ մի շահ պիտի ունենար ու ձեռքից պէտք է դուրս գայ, աւելի լաւ է համարում ընդդէմ գնալ իւր խղճմտանքի թելադրութեանն, Բրիտոսի պատուիրանին՝ քան թէ իւր անձնական շահիցը ձեռք բաշել, նա ուրանում է իւր Տէրն ու Աստուածն ու փոխում է աշխարհի հետ։ Խնչպէս կը համարձակի այնպիսի մարդն աշխարհիս Փրկչի աշակերտն ու հեռեւորն եմ տեսլ իւր համար։

Սորա համար յարգարու մէ սուրբ Գիրքն՝ ամենայն տեղ անյողդողդ, հաւատարիմ ու հաստատ լինել լաւ մտքերի մէջը՝ մեր Փրկչի մտածողութեան կերպովն։ « Արեւն է աչքէ + », ասում է սրբազան առաքեալն Պողոս իւր Կորնթացի բարեկամներին, « հա-

— Կարգի մէջ հասարակ էլ չիլէ՛ք, ժելը ելլէ՛ք, զօրացիլէ՛ք ։ »

Մտածողութեան կերպի մէջ այս արխարտութիւնն երևում է մարդու մտքերի, դատողութիւնների ու գործերի մէջ, Թէ մարդու մէջ յիշատի կայ մի ցանկութիւն՝ այլոց առջևը հաւատարմ մարդ ճանաչուելու, ո՞վ կարող է այդ ուրանալ, ո՞վ կարող է ուրանալ թէ ներքին մի հաճութիւն ենք զգում, երբ որ մենք միշտ մեր սկզբունքներին, ուղումեմ տեսիլ մեր անդրդուելի մտքերին համաձայն ենք խօսում ու գործում։ — Նոյնպէս ո՞վ կարող է ուրանալ, որ մի անտանելի ամօթ ենք զգում՝ իբրև սեւերես մեր խի առաջը՝ ու մեր սիրտը դառնութիւնով լցւում՝ և այդպէս չարաչար մեզ պատժում ենք, երբ որ մենք ինքներս մեզ հակառակում ենք, մեր մտքին ու խղճին հակառակն անելով, ու մարդոց կամ անհասկացողների, կամ անսիրտների և կամ կեղծաւորների տեղ դնում ։

Բայց ո՞վ է կարող հաստատամիտ լինել իւր մտածմունքի, խօսքի և գործի մէջ, եթէ ոչ ամենիմաստուն և ամենատուրը ուսման աշակերտը, ճշմարիտ քրիստոնեան։ Ենչ որ հազարաւոր տարիներով առաջ առաքինութիւն էր, այժմ էլ նոյն է։ Ինչ որ հազարաւոր տարիներով առաջ արդարութիւն և պարտականութիւն էր, իւր արժէքն երբէք չէ կորցնում։ Աւրեմն քննիր ամեն բանի մէջ թէ՛ ինչն է իրաւացի ու ճշմարիտ, և երբ որ որոշեցիր մտքիդ որոշմամբն, այն ժամանակ հասարակէ՛ք ճիշդի՛ր այն բանին, ինչ որ լեռնաբանը համաձայն ճշմարիտ եւ ճանաչել, ամենեւին չթողնես քեզ, որ այդ ճանաչմունքդ կորցնես։ Ոչ հանգամանքներով, ոչ անձնասիրական ցանկութիւններով, ոչ յոյսերով և ոչ երկիւղ ունենալուդ պատճառով։ Եթէ որ քո հաստատամտութիւնդ միշտ կարճ միջոց քեզ վնաս անգամ բերելու լինէր, այդ վնասն անշուշտ կը փոխարինուի քո խղճմունքիդ քեզ տուած հաւանութիւնովն և այն մեծ յարգանքովն, որ մարդկութեան լաւագոյն մասը քո հերոսական վարմունքիդ համար քեզ տալ չզլանայ։

Աշխարհիս Փրկչի մեզ տուած ուսումն բոլորովին համաձայն է աստուածային կամքի հետ, մեր առողջ բանականութեան հետ, բոլոր աշխարհիս բնական օրինաց հետ։ Երբ որ դու ճիշտ կերպով կատարումես այն, ինչ որ քո աստուածային Աւսուցիչդ պահանջում է, բոլորովին համակերպւումես քո Աստուծոյդ հետ և

քեզ շրջապատող մարդոց բաղդաւորութեան հետ, ու հէնց քո անձիդ հետ էլ:— Միայն բարեպաշտ մարդն է ճշմարտապէս զօրեղ: մնութեան մէջ ընկածը միշտ մնում է մի անհաստատ, տկար ու անզօր արարած:

Մտածմանց մէջ հաստատ մնալն երեւում է այն հաստատութեան մէջ, թէ Կոնֆուցիւսն հանգամանէրէնց չէր հասնում:— Նա չէր հասնում: Այլ մի առաքինութիւն չկայ՝ առանց հերոսական սրտի քաջութեան, ոչ մի հերոսական սրտի քաջութիւն չկայ՝ առանց մարդու տրթուն մնալուն իւր վերայ: Անսովոր համոզմունքների վերայ հաստատ մնալու մեր ամենավտանգաւոր ժայռերն՝ այնքան կեանքի գրտի բաների մէջը չեն, որքան որ մեր իսկ սրտի մէջը: Թեթեամտութիւնն, ունայնասիրութիւնը, զիրաւահաւանութիւնը, հոգարտութիւնն, անձնական շահը, փափուկ ապրուստի ստրկած լինելը, մարդկանցից երկիւղ քաշելն, — ահա սոքա են մեր ամենավտանգաւոր թշնամիներն, որոնք որ մեր անձնական արժանաւորութեան դաւաճաններն են:

Բայց որչափ որ գովելի է հաստատ բնաւորութիւն ունենալն այն բանի մէջ, ինչ որ մեծ ու ազնիւ բան է, նոյնչափ էլ սխալ և մարդուս պակասութիւն բերող է կամակոր յամառութիւնն՝ աննշան, կամ անարդար բաների մէջ: Այստեղ էլ շատ անգամ՝ ամենատարբան ամենավտանգաւոր բանի հետ շփում է մարդկային անբացատրելի գոյութեան մէջ: Հերոսական սրտի առաքինութիւնն ու ամենաճշկն ինքնասիրութիւնը դրէ թէ նոյն կերպով են աչքի ընկնում: Բայց վերջինը մի աւելորդ ագեղութիւն է մարդկային պատկերի մէջ, մինչև անգամ բոլորովին հակապատկերը:

Կոնֆուցիւսն ընդհանրապէս չէր գովում ամառութեամբ ու յամառութեամբ իւր միանգամ յայտնած կտրի վերայ մնալը՝ ոչ թէ հաստատ բնաւորութիւն ունենալ է, այլ համապարհութիւն ու համահարմարութիւն: Պատուից ու խղճմտանքից զուրս մի մրտածման կերպի վերայ յամառիլ, մնալն, բանի տեղ չդնելով այն խօսքերն, որով զգուշացնում են ու պատիժներ քաշելներս մեր առաջը գնում, համապարհութիւն է: Խելքի պակասութիւնից յամառ է գալի յամառութիւնն, իրաւացի բանն հասկանալու պակասութիւնից յամառ է գալի կամապաշտութիւնն: Նրկումն էլ, որ ամենեւին չեն ցոյց տալի մարդուս սրտի ոյժն, երբեք են հանում նորա Բոնիւնիւնը, որովհետեւ մի ստոր կրքի ուժից նուաճ-

վում է, որ մարդոս բանականութիւնն ամենեւին չէ հաւանում:

Արեւն կաշէ, հասաաւ կաշէ, հասաաւ մեջ, ժէր եղէ, զօրացէ, ատում է մեղ ազգոս. ձայնով սուրբ Գրքի յորդորոյ ձայնն: Ա՞յ կարող է այդ բանն անել: Ամեն մի մարդ, որ Աստուածանից աւելի է վախում, քան թէ մարդկանցից:

Շատ շատ մարդոց մէջ փոփոխամասութիւնն յառաջ է գալի նորանից, որ նոսա՞շահաւոր Բանէրէ մեջ իբանէ իբանց հետ դէպքն հասնայն զէն, և ամենեւին չեն համարում թէ՛ արդեօք իրաւացի ու նպատակայարմար է՝ թէ ոչ՝ իրանց անելու գործն, ու բոլոր թեւաւորութեամբն են որ և իցէ բանի ձեռք դարկում: Նոցա անհասկացողութիւնը նման է մի երեխայի խելքին, որ գնում է սրանց որ տարւում է, կամ մի նախ, որ ծովի մէջ ման է գալիս առանց զեկի ու խարսխի, ալիքների խաղերի հետ գնում է զէն ու գէն՝ մրդի ժամանակ սրնթաց տարւում, կամ խրվում աւազի մէջ, կամ զարկւում ժայռերի՝ առանց իրան ապաստել կարողանալու:

Ինչ էլ որ պատահի քո տանդ մէջ, քո ընտանեայց մէջ, քո հոտորակութեանդ մէջ, քո հայրենեացդ մէջ, չշտապես շուտով դատողութիւն ու վճիռ տալու՝ առանց լաւ տեղեկանալու ամենայն հանգամանքներին: Եթէ քո ստացած տեղեկութիւններդ աշխարհն են, որ կարող ես մի հասուն դատողութիւն տալ, եթէ պարտաւոր ես պատահած բաների մէջը մասնակից լինելու, այն ժամանակ հարցո՞ւր քո խղճմանդից թէ՛ ի՞նչ կերպով և ի՞նչ ճանադարհ բռնելով կարող ես դու ամենապատուաւոր կերպով գովելի նպատակի հասնել. — Հարցո՞ւր ինքդ քեզ թէ՛ աշխարհի Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս սուրբն, մարդատէրն ի՞նչպէս արդեօք կանէր քո անելու բանդ, եթէ որ քո հանգամանքներից մէջը ապրում լինէր:

Ահա քաշտ իր գծաւոր բաների մէջ՝ մտքից վճիռը տալու համար՝ փորձառու մարդոց խորհուրդը հարցնելու: Այ՛ դքի համար անպատուութիւն չէ՝ իր միտքը լուսաւորելու համար և հասուն գաղափար ստանալուն համար՝ իրանից աւելի հասկացողին դիմելու: Ամենալաւ խորհրդատուն միշտ մեր կիրքն է միայն:

Աւելի շատ մարդոց մէջ բնաւորութեան անհաստատութիւնն ու փոփոխամասութիւնն յառաջ է գալիս՝ ոչ այնքան Ընչ հաշտացողութեան ունենալուց, այլ առաւել Ընչ հաշտութեան փէշ լինելուց: Նո-

քո հասկանումն և ընդունում լաւ գաղափարներն ու մտքերն, բայց իրանց անձնական շահն, իրանց ունայնաորութիւնը չէ թողնում: Եր հաստատու ու հաւատարիմ՝ մնան իրանց գնահատած մտքերին՝ ու հակառակը չըզործեն: Այ միայն իրանց միտքումն ամենեւին չըկայ, որ հաստատու մնան իրանց հասկացած, հաւանած և ընդունած բանի մէջն, ու փոխառող հանգամանաց ամենեւին չենթարկուեն, այլ և ընդհակառակն հանգամանքներից ընկճվում են ու յաղթվում: Արտիկան և նոքա՝ ոչ թէ հասարակաց բարիքն, այլ իրանց մանր մունր և աննշան բույլեւան օգուան իրանց մարի մէջն ունին, իրանք իրանց ծախում են՝ կեղծ խելօքութիւնով՝ ամենից տեւի գին տուողին և չոկ ստորութիւնից դառնում են՝ մեծաւ մասամբ՝ արիւնների գերիները նորանց նենգամիտ նսրատակների համար: Նոքա ամեն մի օր մի մի գոյն են ունենում, որովհետեւ ամեն մէկ օր մի արիւն գերին են դառնում: Այսօր նոքա անարգ կեղծաւորներ են, չոպն սնապօրծութեամբ և անամօթարար ծաղրողներ խրեանց երեկուան սկրքբունքին, տեսնում ես, որ խեղճանում են, իրանց զօրութիւն ու անարգ անցեալի վերայ ցաւում են, և իրանք իրանց ափսոսում են նորա համար միայն, որ եթէ առիթ ունենան, զարձեալ նոյն անամօթութեամբ նոյն յանցանքը գործեն:

Այս տեսակ մարդիկ մեր օրերում, զժբազդարար, ամենից շատ են, որովհետեւ շատերի համար, որոնք որ ստոր ինքնասիրութեան են զոհել իրանց, երկու ջրի մէջ էլ լողալն, երկու ջրի տվիքներիցն էլ տատանուիլն իրանց համար տեւի արժէք ունի, քան թէ սրտտուաւոր և անխարդախ մարդու պէս տարելիք: Այնչեւ անգամ իրանց համար մի արժանաւորութիւն են համարում, որ իրանց մի օրուան արածին, միւս օրը միշտ հակառակն են գործում, որովհետեւ մարդոց համար իրանց այստիպի վարմունքովը խելք չըհասցնելու մի հանելուկ են դառնում: Արանք իրանց շատ հաւանում են, որ ոչ ոք իրանց խելական միտքը հասկանալ չէ կարող: Անարգ մարդիկ:

Փոփոխամասութեան երկու գլխաւոր տղբիւրները ես գիտեմ: Բայց տեսնենք թէ՛ ինքս բոլորովին ազան եմ արդեօք այդ սակասութիւնից: Աւելիմ՝ արդեօք մտածմանց այն հաստահիմն մեծութիւնն, որին ժամանակի ոչ մի մրրիկ խախտել, կտարել չէ կարող: Հոգոյ և մարի այն մեծութիւնն, որով Փրկիչն աշխար-

Հի Յիսուս Քրիստոս, և որով ներառաւ ինն աշակերտներէից ամեն մէկն ամենայն նեղութիւն, մինչև անգամ մահ աւրախութեամբ յանձն առնելով, գէղի սուրբ նպատակը զիմեցին: Արդեօք երբէք չէ պատահում, որ խօսքերս ու գործերս հակառակ են իմ համոզմունքներու: Արդեօք ասածիս ու տուած խօսքիս վերայ հաստատ մնում եմ և ցոյց եմ տուել ինձ նման մարդոց, որ խօսքս՝ խօսք է միանգամ որ բերնիցս հանեցի, էլ չեմ փոխիլ ամենեւին: Չկայ արդեօք ինձ բարեկամ մարդ, որին ես անհատաւորիմ գտնուած լինիմ մի ժամանակ իմ ազատ կամքովս: Այն րոպէս, որ մի գործ պէտք է վճռուէր, միշտ ցոյց եմ տուել արդեօք այնպիսի հերոսական սրտի քաջութիւն, որով ապացուցուել է, թէ ես առաքինութիւնը, ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնն երբէք չեմ ուրացել նաեւ այն ժամանակն, երբ որ ճշմարտիւնն ասելս՝ առանց թագցնելու՝ փտանց պէտք է բերէր ինձ:

Անփոփոխ երկնաւոր թագաւոր իմ, տեղւոյ Աստուած, անփոփոխ է միայն սուրբ ու կատարեալ բան: Գորա համար ինքդ տուր ինձ Քո սուրբ Հոգւոյդ զօրութիւնն ու շնորհքը: Խոր թափանցի սրտիս մէջ ու անջնջելի մնայ Քո խօսքդ թէ՛ աշխարհացէ՛, հասարի՛ ԴՋ հասարի՛ կացէ՛, ժիւր եղէ՛, զբարեցէ՛:

Թաւր. Գ.

Գ. Ե. Ա.